

УДК 81'255.4'373.7 Забужко
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/31.214006>

Ольга ШУМ,
orcid.org/0000-0002-4638-843X
кандидат філологічних наук,
старший викладач відділу мовної підготовки
Національної академії прокуратури України
(Київ, Україна) oshym@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СТИЛІСТИЧНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В ПЕРЕКЛАДІ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ВАРІАНТА РОМАНУ О. ЗАБУЖКО «ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З УКРАЇНСЬКОГО СЕКСУ»)

У статті розглянуто специфіку стилістично маркованої лексики (зокрема, фразеологічних одиниць, кольоризмів та авторських неологізмів) та особливості її відтворення під час перекладу німецькою мовою. Художня література, а отже й художній переклад особливі тим, що оригінальний текст може бути перекладено чимало разів і кожен наступний варіант відрізнятиметься від попереднього. У розвідці розглядаються проблеми дослідження індивідуального стилю автора та стилю перекладача. Перекладач як творець одного з варіантів тлумачення цільового тексту підходить до відтворення чужомовного тексту своєрідно, індивідуально, неповторно, зі своїм особливим умінням інтерпретувати текст оригіналу. Об'єктом дослідження виступає роман української письменниці, поетеси та есеїстки О. Забужко «Польові дослідження українського сексу» та його німецькомовний варіант «Feldstudien über ukrainischen Sex», який, на думку дослідників, започатковує виразну лінію українського літературного фемінізму та постколоніалізму. Завдяки популяризації серед іноземних читачьких кіл роман було перекладено приблизно 15-ма мовами, серед яких англійською, російською, чеською, польською, угорською, болгарською, німецькою, шведською, італійською, румунською, французькою та голландською мовами. У своєму дослідженні ми використовуємо десяте видання роману в оригіналі, опубліковане київським видавництвом «Факт» у 2009 році, та німецькомовний варіант, який вийшов у 2006 році в Німеччині. Із проаналізованих прикладів робимо висновок, що до характерних рис перекладача можна віднести описовий метод і пошук відповідника (для відтворення фразеологічних одиниць); описовий метод, часткову заміну та відповідник (для відтворення кольоризмів) і калькування (для авторських неологізмів). У подальших дослідженнях ми вбачаємо перспективу детальніше дослідити особливості відтворення поетичних форм у прозовій творчості О. Забужко, а також на прикладі інших творів авторки виявити особливості передавання її індивідуального стилю іншими мовами.

Ключові слова: фразеологізми, неологізми, кольоризми, художній переклад, переклад, стиль автора, стиль перекладача.

Olha SHUM,
orcid.org/0000-0002-4638-843X
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Language Training
National Prosecution Academy of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) oshym@ukr.net

FEATURES OF TRANSLATION OF STYLISTICALLY MARKED VOCABULARY (BASED ON THE GERMAN-LANGUAGE VERSION OF THE NOVEL “FIELD STUDIES ON UKRAINIAN SEX” BY O. ZABUZHKO)

The article describes main characteristics of stylistically marked vocabulary (including phraseological units, colorisms and author's neologisms) and the peculiarities of its reproduction in German-language translations. Fiction, and therefore literary translation, is special in that the original text can be translated many times and each subsequent version will be different from the previous one. This research describes the problems of researching the individual style of the author and the style of the translator. The translator, as the creator of one of the options for interpreting the target text, approaches the reproduction of a foreign language text in a unique, individual way, with his or her special ability to interpret the original text. The object of our research is the novel by Ukrainian writer, poet and essay writer O. Zabuzhko “Field Studies on Ukrainian Sex” and its German version “Feldstudien über ukrainischen Sex”, which, according to researchers, initiates a clear line of Ukrainian literary feminism and postcolonialism. Due to its popularity among foreign readers, the novel has been translated into about 15 languages, including English, Russian, Czech, Polish, Hungarian, Bulgarian, German, Swedish, Italian, Romanian, French and Dutch. In our research, we use the 10th edition of the original novel, published by the Kyiv publishing house Fakt in 2009, and the German-language version, published

in 2006 in Germany. From our research we made a conclusion that the characteristics of the translator style include a descriptive method and a search for an equivalent (for the reproduction of phraseological units); descriptive method, partial replacement and equivalent (for reproduction of colorisms) and tracing (for author's neologisms). In further researches, we see the prospect to study more detailed the peculiarities of the translation of poetic forms in the prose of O. Zabuzhko, as well as the examples of other works of the author to identify features of reproduction her individual style into other languages.

Key words: phraseology, neologisms, colorisms, literary translation, translation, author's style, translator's style.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей стилю автора та стилю перекладача останнім десятиліттям посідають чільне місце серед розвідок у галузі літературного перекладу. Науковці вивчають стилістичні особливості, при таманні кожному окремому автору, а також особливості відтворення цих доміантних рис у перекладі, що дає змогу розглянути особливості стилю перекладача як творчої особистості. Проте досі залишаються невирішеними проблеми передання в перекладі безеквівалентної та стилістично маркованої лексики (зокрема, фразеологічних одиниць або неологізмів, а також лексики з компонентом кольору, суржику тощо). Кожен автор як творча одиниця послуговується у своїй творчості певним, здебільшого сталим, набором лексичних одиниць, а перекладач як співавтор перекладу постає перед проблемою адекватного відтворення авторських рис цільовою мовою. Саме тому важливим є пошук найвдаліших перекладацьких трансформацій для збереження стилістичного забарвлення тексту оригіналу в перекладі.

Аналіз досліджень. Питання дослідження авторського стилю останнє десятиліття тісно конкурує з розвідками з питань особливостей стилю перекладача. Серед дослідників особливостей художнього перекладу питанню особистості перекладача як посередника у процесі міжкультурної комунікації присвячують свої праці А. Науменко, О. Матвіїшин, М. Іваницька, Л. Коломієць, А. Седлерова, О. Шум, А. Козачук та інші. Значна увага науковців присвячена питанням відтворення мовою перекладу стилістично маркованих одиниць, наприклад фразеологічних одиниць (Л. Авксентьєв, О. Важеніна, Р. Зорівчак та інші), зокрема безеквівалентної лексики, наприклад реалії, суржик, авторські неологізми (О. Бобришева, Р. Зорівчак, О. Шум та інші). Також у цьому ж контексті останніми роками виникає потреба дослідження особистості перекладача-емігранта (М. Багрій-Міський, Т. Шмігер, Т. Гаврилів, М. Іваницька), тобто фахівця, для якого рідною мовою є мова оригіналу.

Метою статті є розглянути способи і методи відтворення української стилістично маркованої лексики (фразеологічних одиниць, авторських неологізмів і лексичних одиниць із компонентом кольору) на прикладі німецькомовного варіанта роману

О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу» (нім. «Feldstudien über ukrainischen Sex»).

Виклад основного матеріалу. Яскравими письменницями-представницями української жіночої прози кінця ХХ століття по праву вважаються О. Забужко, С. Йовенко, Є. Кононенко, С. Майданська, В. Мастерова, Г. Пагутяк, Г. Тарасюк, Л. Тарнашинська та інші. У нашій розвідці об'єктом дослідження ми обрали один із яскравих прикладів української жіночої прози кінця ХХ століття – роман О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу». На думку дослідників творчості письменниці, роман вважається одним із найпомітніших творів української літератури останнього десятиліття. На початку 90-х років ХХ століття твір виявився новаторським і викликав значний резонанс як серед читацьких кіл, так і серед літературних критиків. Роман, як і вся прозова та поетична творчість О. Забужко, характеризується феміністичними та постколоніальними проявами. Завдяки своїй неординарності книгу було перекладено 15-ма мовами, серед яких англійською («*Field Studies on Ukrainian Sex*»), німецькою («*Feldstudien über ukrainischen Sex*»), французькою («*Explorations sur le terrain de sexe ukrainien*»), італійською («*Sesso ucraino: istruzioni per l'uso*»), голландською («*Veldonderzoek naar Oekraïense seks*»), шведською («*Faltstudier i ukrainskt sex*»), чеською («*Polni vyzkum ukrainskeho sexu*»), польською («*Badania terenowe nad ukrainskim seksem*»), угорською («*Terepvizsgálatok az szexualis eleterol*»), болгарською («*Полеви изследвания на украинския секс*»), румунською («*Studii in teren despre sexul ucrainean*») та російською («*Полевые исследования украинского секса*») мовами. Німецькомовний варіант роману під назвою «*Feldstudien über ukrainischen Sex*», здійснений перекладацьким колективом DAJA, побачив світ у німецькому видавництві у 2006 році (Гаврилів, 2015; Wikipedia, 2019).

Мова та форма творів О. Забужко розмаїта, насичена та нестандартна. Наприклад, у досліджуваному нами романі авторка часто використовує авторські новотвори, англіцизми, фразеологічні одиниці, вульгаризми, широку палітру кольорів і перемижує прозовий текст із поетичним. Стилiстично маркована лексика допомагає створити неповторні образи, але водночас ускладнює завдання перекладача під час відтворення цільовою мовою. У своєму

дослідженні ми звернемо увагу на особливості передавання німецькою мовою кольоризмів (лексичних

одиниць із компонентом кольору), авторських неологізмів і фразеологічних одиниць.

Оригінал

- (1) «пишна темно-зелена кучма в жовтогарячих квітах» (Забужко, 2009: 6);
- (2) та друга краля, чорнявенька (Забужко, 2009: 7);
- (3) архіпелаг різнотонних, червонястих і брунатних <...> плям (Забужко, 2009: 12);
- (4) котяра з сивим «йоржиком» і шельмівським зеленооким прижмуром (Забужко, 2009: 13);
- (5) черленим золотом заходу в димно-сизому клоччі хмар (Забужко, 2009: 28);
- (6) чорнобривцевий оксамит, ні, радше вишневий (сік в устах)? Русявий (запах волосся)? (Забужко, 2009: 59);
- (7) сіра каламуть (Забужко, 2009: 27).

Вищенаведені приклади яскраво ілюструють розмаїту палітру кольористики О. Забужко. У німецькомовному перекладі спостерігаємо, що перекладач переважно намагався відшукати мовний відповідник (червонястий – *rötlich*, брунатний – *bräunlich*, темно-зелений – *dunkelgrün*). У поодиноких випадках спостерігається субстантивізація: *сірий* – *Grau*. В окремих випадках бачимо заміну кольору на суміжний відтінок палітри: *димно-сизий* – *graublauen*, *жовтога-*

Оригінал

- (8) *поперек-горла-вгороджену* кістку (Забужко, 2009: 91);
- (9) і цілий вік *не-при-ділі* (Забужко, 2009: 96);
- (10) як вони, *дурнувато-всміхнено-sorry-вибачаючись*, ушилися геть (Забужко, 2009: 122);
- (11) *білий-верх-чорний-низ* (Забужко, 2009: 141);
- (12) вдається стулити за *невідь-звідки-взятим, нікому-неозбросним-оком-невидним* планом (Забужко, 2009: 132);
- (13) негодні були *e-le-men-tar-но* порозумітися (Забужко, 2009: 94);
- (14) прешся назустріч своїй *лікарні-тюрмі-лоботомії* (Забужко, 2009: 103).

Як бачимо, у тексті оригіналу авторка переважно використовувала словоскладання, однак у тексті перекладу перекладач здебільшого передає такі авторські неологізми описово: *невідь-звідки-взятий* – *wer weiß woher genommen*, *не-при-ділі* – *beschäftigungslos*, що не впливає жодним чином на зміст, але не відтворює авторську індивідуальність. У поодиноких випадках спостерігаємо перестановку слів: *лікарня-тюрма-лоботомія* – *Krankenhaus-Lobotomie-Gefängnis*. У випадку

Німецькомовний варіант

- ein prächtiger *dunkelgrüner* Strauch voll *oranger* Blüten (Sabuschko, 2008: 6);
- die andere, die *schwarzhaarige* Schönheit (Sabuschko, 2008: 8);
- ein Archipel verschieden groß aufgeblähter, *rötlicher und bräunlicher* <...> Male (Sabuschko, 2008: 13);
- ein stolzer Kater mit *ergrautem* Bürstenschnitt und schelmischem *grünäugigem* Blick (Sabuschko, 2008: 14);
- sich in rauchigen, *graublauen* Wolkenfetzen (Sabuschko, 2008: 31);
- Samt von *türkischen Nelken*, oder eher *Weichseln* (der Saft auf der Zunge)? Oder *dunkelblond* (der Duft nach Haar)? (Sabuschko, 2008: 66);
- ein trübes *Grau* (Sabuschko, 2008: 30).

рячий – *orange*. Кольористика української мови завдяки напівтонам і фітокольоризмам набагато ширша, однак перекладачу вдалося зберегти в тексті перекладу всю повноту стилістичного навантаження зазначених лексем завдяки частковій заміні, перестановці або калькуванню складних кольороназв.

Доволі часто в тексті оригіналу трапляються авторські неологізми, утворені шляхом словоскладання або, навпаки, розподілу слова на склади:

Німецькомовний варіант

- wie der *im Hals stecken gebliebene* Knochen (Sabuschko, 2008: 103);
- sein ganzes Leben lang *beschäftigungslos* (Sabuschko, 2008: 108);
- nachdem sie sich, *dumm-von-mir-sorry-tschuldigung*, verzogen hatte (Sabuschko, 2008: 137);
- oben weiß, unten schwarz* (Sabuschko, 2008: 158);
- die Puzzleteile nach einem *wer weiß woher genommenen, niemandem mit dem bloßen Auge sichtbaren* Plan zusammenzustellen (Sabuschko, 2008: 148);
- sie waren nicht imstande, einander *e-le-men-tar* zu verstehen (Sabuschko, 2008: 106);
- du dich vergeblich dahinschleppst, deinem *Krankenhaus-Lobotomie-Gefängnis* entgegen (Sabuschko, 2008: 116).

з поділом слова на частини перекладач зберігає стиль автора в цільовому тексті. На нашу думку, усі авторські новотвори, утворені за таким зразком, варто було б передати у мові перекладу за аналогією: *невідь-звідки-взятий* – *wer-weiß-woher-genommen*, *поперек-горла-вгороджений* – *wie-der-im-Hals-stecken-geblieben*, *не-при-ділі* – *beschäftigungs-los*.

Окремою важливою групою стилістично забарвленої лексики в авторській мові О. Забужко є фразеологічні одиниці:

Оригінал

- (15) де тебе ще там і далі носитиме лихим вітром (Забужко, 2009: 32);
 (16) хоч плач, хоч гопки скачи (Забужко, 2009: 39);
 (17) тепер усе буде по-новому, з чистої сторінки (Забужко, 2009: 53);
 (18) і не пудрять нам мізків (Забужко, 2009: 62);
 (19) ні сном, ні духом (Забужко, 2009: 51);
 (20) здати карти (Забужко, 2009: 7).

З огляду на вищезазначені фразеологічні одиниці ми спостерігаємо кілька способів передання українських фразеологізмів німецькою мовою. Насамперед це пошук відповідника, який за значенням, а інколи і за формою відтворює зміст і стилістичне навантаження оригіналу: *de тебе ще там і далі носитиме лихим вітром – wohin auch immer dich der tückische Wind trägt*. Однак значна частина фразеологізмів передається цільовою мовою описово: *ні сном, ні духом – keine Ahnung haben*. На нашу думку, опущення фразеологічних одиниць або їх передання описовим методом не зберігають авторський стиль у перекладі. Вважаємо, що деякі із фразеологізмів можна було б передати так: *пудрити мізки – dem Hokuspokus unterziehen* або *Kopfspiele spielen*.

Отже, із проаналізованих вище прикладів можна зробити висновок, що ідіостилію О. Забужко притаманне вживання різних мовних елементів, серед яких важливу роль відіграють неологізми, фразеологізми, лексеми з компонентом кольору, оскільки спостерігається їх абсолютно новаторське та індивідуальне використання, поєднання між собою та з іншими елементами тексту. Оскільки індивідуальний стиль автора визначається як набір мовностилістичних засобів, які виконують естетичну функцію та вирізняють мову окремого письменника серед інших, то індивідуальний стиль перекладача характеризується набором способів і засобів передання авторської ідентичності (перекладацькі трансформації), до яких звертається перекладач із метою адекватного відтворення змісту оригіналу мовою перекладу.

Висновки. Індивідуальний стиль автора характеризується набором особливостей його худож-

Німецькомовний варіант

- wohin auch immer dich der tückische Wind trägt (Sabuschko, 2008: 35);
 friss oder stirb (Sabuschko, 2008: 43);
 Neuanfang, ein unbeschriebenes Blatt (Sabuschko, 2008: 60);
 wir uns das Hirn aufmotzen (Sabuschko, 2008: 69);
 hat überhaupt keine Ahnung (Sabuschko, 2008: 57);
 gleich alle Karten auf den Tisch zu legen (Sabuschko, 2008: 7).

ньої творчості, завдяки яким його творчість відрізняється від творчості інших письменників. Головним завданням художнього перекладу, крім відтворення змісту оригіналу, є збереження індивідуального стилю автора. Отже, зауважимо, що авторська мова досліджуваного роману О. Забужко досить розмаїта та насичена, зокрема, авторськими новотворами, фразеологічними одиницями, лексемами з компонентом кольору тощо. Перед перекладачем постає відповідальне завдання віднайти способи максимально точного передання змісту оригіналу, зберігши його форму та стилістичне забарвлення.

Узагальнюючи результати нашої розвідки, ми доходимо висновку, що перекладач у своїй творчості та індивідуальності виступає співавтором художнього твору, який допомагає читачу якомога точніше зрозуміти авторський задум. Індивідуальний стиль перекладача складається з набору притаманних йому перекладацьких трансформацій, які він найчастіше застосовує в цільовому тексті. Кожен окремий перекладач як творча особистість послуговується низкою перетворень і набором засобів (трансформацій) із метою точного передання відмінних рис оригіналу в перекладі, відповідно, стаючи співавтором художнього твору та посередником між письменником і читачем. Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в детальнішому дослідженні особливостей відтворення застарілої (архаїчної) та діалектної лексики мови О. Забужко, а також на прикладі інших творів авторки виявити особливості передання її індивідуального стилю іншими мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилів Т. Переклади з української мови німецькою мовою з 1991 до 2012. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VTS6jJ7PQhcJ> (дата звернення: 15.07.2020).
2. Забужко О. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Забужко_Оксана_Стефанівна (дата звернення: 15.07.2020).
3. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу: роман, видання десяте. Київ: Факт, 2009. 168 с.
4. Зимомря Н. Художественный перевод и рецепция в контексте взаимодействия литератур. Ужгород, 1981. 134 с.
5. Іваницька М. Мовна особистість перекладача як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Українське мовознавство*. КНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. Вип. 41/1. С. 97–101.

6. Кияк Т. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Вінниця : Нова Книга, 2008. 592 с.
7. Мазур О. Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів. *Теорія та практика перекладу*. 2011. №6 (ч. 2). С. 65–71.
8. Чередниченко О. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
9. Шум О. Відтворення лексико-стилістичних домінант української художньої прози другої половини XX століття перекладачами-емігрантами : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.16; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 230 с.
10. Sabuschko O. Feldstudien über ukrainischen Sex (Roman). Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2008. 174 s.

REFERENCES

1. Havryliv T. Pereklady z ukrainskoi movy nimetskoiu movoiu z 1991 do 2012 [Translations from Ukrainian into German from 1991 to 2012] Rezhym dostupu: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VTS6j7PQhcJ> [15.07.2020] [in Ukrainian].
2. Zabuzhko O. Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Zabuzhko_Oksana_Stefanivna [15.07.2020] [in Ukrainian].
3. Zabuzhko O. Polovi doslidzhennia z ukrainskoho seksu: roman, vydannia desiate [Field Studies on Ukrainian Sex: novel, issue 10]. K.: Fakt, 2009. 168 s. [in Ukrainian].
4. Zymomria N. Khudozhestvennyi perevod y retseptsyia v kontekste vzaymodeistvyia lyteratur [Fiction translation and reception in the context of the interaction of literatures]. Uzhhorod, 1981. 134 s. [in Russian].
5. Ivanytska M. Movna osobystist perekladacha yak obiekt linhvistychnykh doslidzhen [The linguistic personality of the translator as an object of linguistic research]. *Ukrainske movoznavstvo*. KNU im. Tarasa Shevchenka, 2011. Vyp. 41/1. S. 97-101 [in Ukrainian].
6. Kyiak T. Teoriia ta praktyka perekladu (nimetska mova) [Theory and practice of translation (German)]. Vinnytsia: Nova Knyha, 2008. 592 s. [in Ukrainian].
7. Mazur O. Doslidzhennia tvorchoi osobystosti perekladacha u svitli teorii kontekstiv [Research of the creative personality of the translator in the context of the theory of contexts]. *Teoriia ta praktyka perekladu*. 2011. № 6 (ch. 2). S. 65-71 [in Ukrainian].
8. Cherednychenko O. Pro movu i pereklad [About language and translation]. K.: Lybid, 2007. 248 s. [in Ukrainian].
9. Shum O. Vidtvorennia leksyko-stylistychnykh dominant ukrainskoi khudozhnoi prozy druhoi polovyny XX stolittia perekladachamy-emihrantamy [Reproduction of lexical and stylistic dominants of Ukrainian fiction of the second half of the XXth century by emigrant translators]: dys. ... kand. filoloh. nauk: 10.02.16. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2017. 230 s. [in Ukrainian].
10. Sabuschko O. Feldstudien über ukrainischen Sex [Field Studies on Ukrainian Sex] (Roman). Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2008. 174 s. [in German].